

Den radikale modernisme og den socialistiske realisme

Allerede efter den borgerlige franske revolution i 1789 blev betingelserne for kunstnernes samfundsmæssige position ændret radikalt, og ”den moderne boheme-kunstner” træder ind på den kunsthistoriske scene. 1791 betød afslutningen på hoffets og aristokratiets monopolisering af kunstmarkedet. Kunstsalerne åbnedes for alle kunstnere. Revolutionen betød afslutningen på Akademiets diktatur, og der opstår private kunstskoler.

I 1792 besluttede konventet at gøre den enevældige kunstsamling på Louvre til et offentligt museum. Herefter befandt flertallet af kunstnerne sig i en ny situation, hvor de overladt til sig selv måtte skabe sig en selvstændig position på et frit marked.

Borgerskabet fordrede med tiden en kunst med mytologiske motiver og skildring af ”det hellige borgerliv”; i eftertiden kendt som ”den borgerlige salonkunst”. Den moderne boheme-kunstner blev bragt i et voldsomt dilemma; først og fremmest en afhængighed af borgerskabets livssyn og dets kunstmarked, men kunstnere

fik samtidig også generet en voldsom foragt for det selv samme borgerskabs konservatisme, livsstil og bornerthed.

Med et voldsomt historisk tempo afløste nye kunstretninger med vidt forskellige programmer hinanden i 1800-tallet. Romantikken gjorde op med den borgerlige rationalitet og klassicisme og bragte de store følelser ind i kunsten, impressionismens program opdagede en ny måde at sanse og iagttage på, socialrealismen satte fokus på den sociale bevidsthed og den armod som industrialiseringen førte med sig og symbolismen satte spørgsmål ved den ydre, fysiske virkelighed.

Industrialiseringen betød også, at der opstod andre nye og helt anderledes fokuspunkter for de kunstneriske strømninger. ”Arts and Crafts Movement”, en æstetisk reformbevægelse i England i anden halvdel af 1800-tallet, reagerede imod en hovedløs ”industrialiseret æstetik” og formede en bevidst æstetisk kvalitet og design. Det var startskuddet til den europæiske design

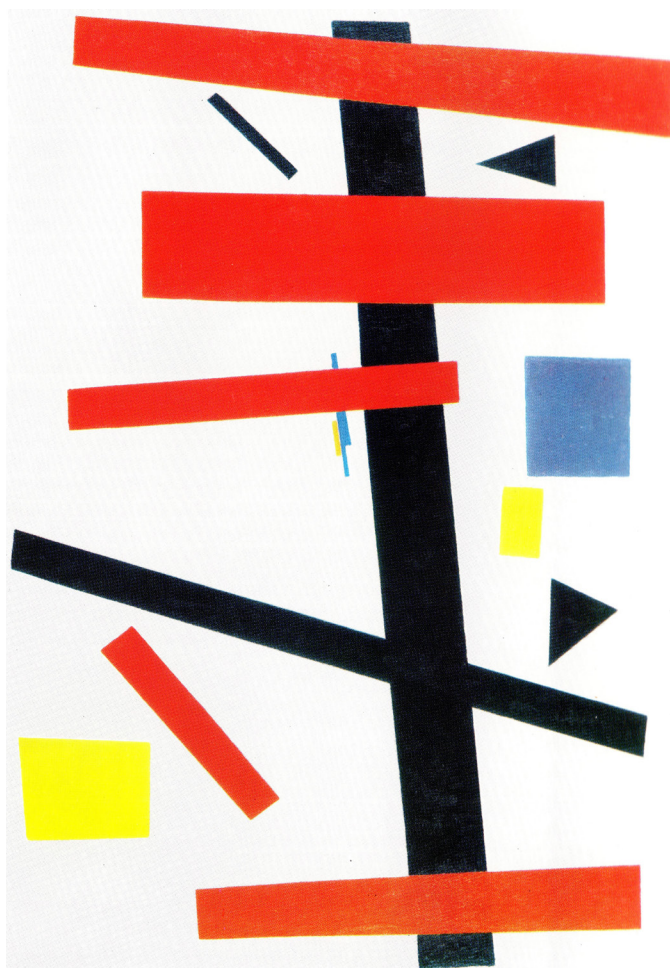

Eugene Delacroix, 'Friheden fører folket på barrikaderne', 1830. Ansporet af julirevolutionen. Romantik.

og formgivning. Bevægelsen fik stor betydning for bl.a. jugendstilen og Bauhaus. Også konstruktivismen og De Stijl skulle udforme moderne design og arkitektur.

I begyndelsen af det 20. århundrede træder ekspresionismen og kubismen så ind på den kunstneriske scene og forandrer alting; Ekspresionismen frigør farven og subjektet, kubismen peger på de abstrakte grundformer og den simultane iagttagelse (genstanden set fra forskellige sider på forskellige tidspunkter). Der havde allerede været tendenser til begge kunstneriske landvindinger i det 18. århundrede. Den Franske maler Eugène Delacroix (1798–1863) frigjorde i høj grad farverne og 'Delacroix's palet' er ligefrem blevet et begreb. Maleren Poul Cézanne (1839–1906) dannede bro mellem impressionismen og kubismen.

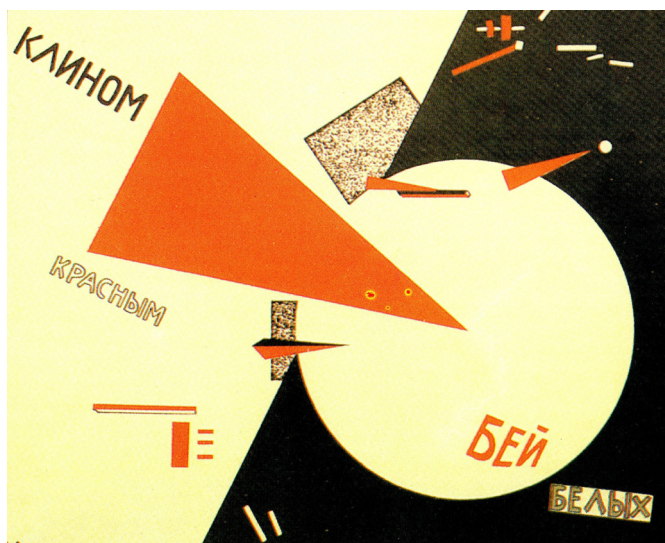
De politiske konflikter og krige i Europa i det 20. århundrede blev efterfølgende bestemmende for radikaliseringen af modernismen. Verdenskrigen 1914–18 havde afgørende betydning for dadaismen (1916–1924) med dens absurde forestillinger og happenings i Zürich på Cabaret Voltaire. Dadaismen var i høj grad en protest mod 1. verdenskrigs brutalitet og mod den borgerlige samfundsorden, som havde frembragt krigen. Dermed blev dada også et angreb på den borgerlige kunstopfattelse, hvilket indebar en afstandsstagen fra alt, hvad der betragtedes som finkultur.

Kasimir Malevitj, 'Suprematisme nr. 50', 1917.

Surrealismen (fransk: over-realisme) voksede som bevægelse i begyndelsen af 20-erne ud af den anarkistiske dadaisme. Surrealismen kørte et parløb med marxismen i den forstand, at de anerkendte kommunismens kamp for frigørelse og ændringer af de materielle forhold, mens surrealismen parallelt kæmpede for en frigørelse af sindet og det ubevidste.

I Danmark fik surrealismen fodfæste i begyndelsen af 30-erne. På den ene side Wilhelm Freddie, der tog afsæt i Dalís håndmalede drømmefotografier, og på den anden side Ejler Bille, Richard Mortensen, Vilhelm Bjerke Petersen m.fl. der satte den abstrakte surrealisme på dagsordenen med dannelsen af "LINIEN" i 1933. Den surrealistiske idéverden fortsatte med at udøve en stærk påvirkning på efterfølgende retninger,

El Lissitzky, 'Den røde kegle bryder det hvide', 1919. Plakat om den russiske borgerkrig. Konstruktivisme.

G.M. Kartov, 'Folkeslagenes venskab', 1924-32. Sovjetisk statskunst.

særligt Cobrabevægelsen. Mange af disse kunstnere var samtidig medlemmer af det Danske Kommunistparti i en lang årrække.

Imidlertid opstår der politisk uro, opstande og revolutioner i Europa ved 1. verdenskrigs afslutning. I Rusland faldt Zar- og kejserdynastiet Romanov ved februarrevolutionen 1917. Efterfølgende satte Bolsjevikpartiet sig endegyldigt på magten gennem oktoberrevolutionen. I de første år efter revolutionen herskede et mangefold af stilarter. Modernistiske retninger som suprematismen og konstruktivismen kæmpede side om side med socialrealismen for at skabe en ny revolutionær folkeopdragende kunst. I ateliererne producerede suprematisterne og konstruktivisterne ren abstrakt kunst og de brugte den nye visuelle viden til at udbrede en dynamisk propaganda og agitation gennem de statslige organisationer AgitProp og ProletKult.

Efter Lenins død i 1924 opstod der politisk kamp om magten i det sovjetiske kommunistparti mellem Josef Stalin og venstreoppositionen ved Lev David Trotskij.

Særlig venstreoppositionen og Trotskij havde gode forbindelser og alliancer med de radikaliserede modernistiske bevægelser og strømninger. I 1927 blev Trotskij ekskluderet fra partiet og han måtte søge landflygtighed. Samtidig blev de modernistiske bevægelser forbudt. Det politiske argument var, at de var under påvirkning af og et udtryk for vestlig reaktionær indflydelse.

Det kommunistiske statsapparat ophøjede i 1932 den socialrealistiske kunst til at blive den eneste statsautoriserede kunst. Denne beslutning skal ses i sammenhæng med en stigende ensretning og en benhård politisk undertrykkelse af ytringsfriheden i det sovjetiske samfund.

De modernistiske kunstnere i Europa så selvfølgelig med en vis skepsis på denne udvikling, men valgte alligevel at have et tilknytningsforhold til de forskellige nationale kommunistpartier i efterkrigstiden. Sovjet og kommunistpartierne havde været en drivende kraft i bekæmpelsen af nazismen og fascismen, og det gav politisk kredit.

I Danmark holdt DKP en kulturpolitisk konference i 1948, hvor flere repræsentanter for forskellige dele af kulturlivet deltog, og man diskuterede forholdet mellem socialrealisme og det modernistiske billedsprog. Det blev en debat der fortsatte op igennem 50-erne. De modernistiske kunstnere forlod DKP hen ad vejen. Asger Jorn stemplede ud i 1956 og orienterede sig herefter mere mod anarkismen og var medstifter af "Internationale Situationniste". Richard Mortensen endte i SF efter Budapestopstanden, og fortsatte med at orientere sig mod samtidens politiske konflikter og problemstillinger.

Efterkrigstidens modernistiske kunstretninger i Danmark favnede vidt. LINIEN II (1947–52) fandt frem til et klart abstrakt/konkret billedsprog, der skulle være med til at rydde op efter verdenskrigens kaos og bygge et nyt konstruktivt samfund op.

Cobra (COpenhagen BRuxelles AmsterdAm 1948–51) var en international kunstnerisk bevægelse, der havde rødder i den revolutionære surrealisme. Cobra var et oprør imod de regler, der virkede bremsende på fantasien og inspirationens udfoldelse.

Den store Cobraudstilling i Amsterdam 3.–28. november 1949 på Stedelijk Museet endte helt galt. "Kommunistiske slagsmål i Museet", "Stedelijk Museum offer for kommunistisk propaganda" hed det i medierne. Christian Dotremont (belgisk maler og digter)

Pablo Picasso, 'Guernica', 1937. En dybfølt protest mod general Franco's og nazisternes bombardement af civilbefolkningen i den Baskiske by Guernica.

åbnede udstillingen ved i voldsomme vendinger at tale kommunismens sag og angribe kapitalismen, og det endte i et gevaldigt slagsmål.

Af danske kunstnere i Cobra skal nævnes Asger Jorn, Carl Henning Pedersen, Henry Heerup, Else Ahlfeldt, Egill Jacobsen, Ejler Bille, billedhuggeren Erik Thommesen m.fl.

Situationisterne (Internationale Situationniste 1957–72) var en international anarkistisk bevægelse med rødder tilbage til DADA. Situationismen var kendt og berygtet for dens mange happenings. Der var et kulturelt og farverigt oprør imod den ”borgerlige nyttemoral”. Fra Danmark var flere aktive i bevægelsen, blandt andet Jørgen Thorsen, Jørgen Nash og Asger Jorn.

Så kom ungdomsrøret i 1968 med Vietnambevægelsen, og ”et nyt venstre” opstod i kølvandet. Det betød også en genoplussen af den politiske kunst.

For eksempel skal nævnes ”Røde Mor”, som lavede politisk realistisk kunst, men som også havde rødder tilbage til dadaismen med gruppens absurde sceneoptræden. Teatergruppen ”Solvognen” lavede veldefinerede happenings, som bragede igennem i mediernes. Ligeledes Eks-skolen og særlig Bjørn Nørgaards happening ”hesteoffer” i 1970 skal nævnes.

Henimod slutningen af 1970-erne og i begyndelsen af 1980-erne ebbede det politiske kunstneriske engagement ud. Det var blevet tydeligt for enhver, at de socialistiske eksperimenter i Sovjet og Kina var kørt

af sporet og var endt som brutalt undertrykkende og korrupte statsregimer.

Drømmen om det socialistiske utopia brast. Postmodernismen med dens romantiske virkelighedsflugt indtog den danske kunstscene i 1980-erne med historien om, at individet skulle frigøres fra ”de store fortællinger, utopierne, og sandheden”. De politiske kunstbevægelser i 60-erne og 70-erne blev afmonteret. Det blev umoderne at tage politisk stilling. ”Ideologierne er døde”, erklærede man. Alt var ”lige gyldigt”. Empirismen – hvordan man skal føle sig frem til sin sandhed – blev sat i højsædet, og der blev set ned på rationalismen og rationel politisk tankegang. Kunsten – eller i hvert fald billedkunsten – har herefter befundet sig i en langvarig politisk dvale.

Hjulet i den kunsthistoriske udvikling er måske netop nu ved at dreje endnu en omgang. Vi er hastigt på vej ind i en ny alvorlig og farlig politisk periode, som er defineret ved gigantiske politiske konflikter og udfordringer: En altødelæggende klimakrise – krige i Ukraine og Mellemøsten der risikerer at komme ud af kontrol – demokratierne og de demokratiske rettigheder og ytringsfriheden er truet, en højreradikal populisme og autokratier vinder frem internationalt, og der er klare, sammenlignelige træk til tiden i 1930-erne. Donald Trump i USA er et glimrende eksempel på, hvor farlig situationen er – en voldsom international flygtningekrise på grund af klimaforandringer, sult og ulighed – der er flygtningekrisen med flygtningestrømme fra de fattige lande mod de rige lande.

Richard Mortensen, 'En genfødsel i nærheden af Cambodia', 1975.

Fattigdom og miljøkatastrofer får millioner af mennesker til at bryde op. De rige lande bygger mure op omkring sig. De flygtninge der alligevel lykkes med at komme frem, bliver behandlet umenneskeligt, uværdigt og racistisk.

Når vi ser tilbage på den moderne kunsthistorie og de store politiske krisers betydning for radikaliseringen af kunsten er det nærliggende at få den tanke, at kunsten måske står foran et opbrud og at det kunstneriske pendul vil svinge tilbage igen. Hvordan? Det vil tiden vise.

Per Johan Svendsen